

Teoreettisen fysiikan dosentti
K a a r l e K u r k i - S u o n i o :

PERUSTELTU USKO¹

Onko uskon perustelemisen ylimalkaan mahdollista? Uskon asioillahan yleisesti ymmärretään seikkoja, joita ei voi perustella. Tieto sen sijaan on perusteltua, jotakin, mikä tiedetään jollakin perusteella oikeaksi. Uskoa tarvitaan vain silloin, kun on kysymys asioista, joista ei mitään voikaan tietää. Ja jos asioista ei voi mitään tietää, on niistä turha puhua. Tämä on hyvin yleinen asenne, jolla kristinuskon sanoma torjutaan.

Kristityillä on oma osuutensa tämän ajatustavan syntymiseen ja vahvistumiseen. Raamattu näyttää antavan siihen aihehtakin: **"Ellette käänny ja tule lasten kaltaisiksi, ette pääse taivasten valtakuntaan"** (Matt 18:3) tai: **"Joka ei ota vastaan Jumalan valtakuntaa niin kuin lapsi, se ei pääse sinne sisälle"** (Mark 10:15). Lisäksi tarvitaan enää vain vähän yleisen kielenkäytön aivopesua, ja silloin lapsen usko jo monen mielessä merkitsee lapsellista herkkäuskoisuutta. Muistamme myös hyvin Jeesuksen sanat Tuomaalle: **"Sen tähden, että minut näit, sinä uskot. Autuaat ne, jotka eivät näe ja kuitenkin uskovat!"** (John 20:29) ja ymmärrämme ne helposti kehotukseksi "sokeaan uskoon". On oikeastaan hyvin ymmärrettävää, että usein suorastaan kysytään, *onko uskon perustelemisen edes luvallista*. Ainakin saatetaan pitää perusteita kyselemätöntä sokeata uskoa erityisenä kristillisenä ansiona. Näin pönkitetään käsitystä, ettei perusteita olekaan, ja annetaan aiheita pilkkapuheisiin, joiden mukaan kristityt lapsellisen arvostelukyvyttömästi uskovat mitä tahansa vanhoja myyttejä ja keksittyjä tarinoita.

Kyllähän pilkan kärsiminen kuuluu kristittyjen luontaisetiihin, mutta vaikka Kristuksen nimen tähden pilkkaa kärsiviä kiitetäänkin autuaiksi, ei missään päin Raamattua sanota, että olisi erityisen ansiokasta tulla pilkatuksi ansaitusti oman henkisen velttouden tähden. Ei, vaan niin kuin Pietari kehottaa: **"Olkaa aina valmiit vastaamaan jokaiselle, joka teiltä kysyy sen toivon perustusta, joka teissä on"** (1 Piet 3:15). Sokea, perustetun usko merkitsee antautumista alttiiksi mille tahansa opeille. Mutta Raamatun mukaan Kristus on totuus ja perkele on valheen isä. Siksi kristitty on velvollinen uskomaan vain totuuden, eikä hän saisi antautua alttiiksi valheelle. Oikeastaan pitäisi sanoa: kristitty on vapaa uskomaan vain totuuden. Hänen ei tarvitse koskaan pelätä totuutta. Monet valitetavasti tekevät niin esim. pelätessään luonnontieteen uusien tulosten ehkä riistävän heidän uskoltaan pohjan. Tällä suhtautumisella taaskin vain vahvistetaan käsitystä uskon perusteettomuudesta.

Tiede sen sijaan merkitsee meille vankasti perusteltua tietoa. Luonnontieteellinen tieto on hyvin varmaa. Sen varmemmaksi ei mikään voi tulla. Luonnontieteellisen kulttuurin aikakaudella olemme hyvin tietoisia ihmisen järjen saavutuksista, tiedon avulla hankkimastamme luonnon hallinnasta. Tieteen tekniset sovellutukset julistavat meidän mielestämme ihmisen kunniaa luonnossa, järjen kaikkivaltaa. Eipä ihme, jos nykyihminen haluaakin perustaa uskonsa vain tieteen totuuksiin eikä lainkaan välitä asioista, joista luonnontiede ei sano mitään. Ajatellaan, että jos asioita ei voi luonnontieteellisesti perustella, ne eivät voi olla tosia. Luonnontieteellinen todellisuus on siis ainoa todellisuus. Usko on lähinnä rinnastettavissa vanhaan taikauskoon.

Kysyisin kuitenkin, *voiko perustetonta uskoa ollakaan*. Mitä uskoa se on, joka ei ole uskoa totuuteen; eikö se ole pelkkää harhaa, taikauskoa todellakin? Tai tarkastellaksemme asiaa vastakkaiselta kannalta: Voiko olla mitään tietoa, joka olisi sitovasti perusteltua, luonnontieteellistä sen paremmin kuin muutakaan? Viimeinen perustelu mille tahansa asialle on joka tapauksessa vain kunkin oma henkilökohtainen vakuuttuminen. Yksityiselle ihmiselle jonkin tiedon uskottavuus, sen totuusarvo, riippuu täysin siitä, pitääkö hän tiedon lähdeä ja saamiaan perusteluja luotettavina. Viime kädessä on aina kysymys uskosta, jostakin, joka tapahtuu vain meidän sisimmässämme.

Tämän vuoksi ei sitovia todisteita voi olla olemassa muutoin kuin määrittelemällä todisteet sitoviksi, jos ne täyttävät tietyt minimiehdot. Tämä on kuin oikeuden edessä. Jos vaadittaisiin täysin sitovia todistuksia, jouduttaisiin mahdottomuuksiin. On välttämätöntä sopia joistakin minimiperusteista, joilla todisteet voidaan katsoa sitoviksi; ts. asetetaan käytännöllinen määritelmä sitovalle todisteelle. Myös luonnontieteellisen tiedon objektiivisuuden leima merkitsee juuri tätä. Tulokset hyväksytään vain silloin, kun niiden perusteluissa voidaan noudattaa tiettyä ajatuskaavaa, joka vapauttaa enemmästä henkilökohtaisen vakuuttamisen tarpeesta. Sen jälkeen ne ovat määritelmän mukaan objektiivista tietoa.

Tässä mielessä usko ja tieto - kumpaa sanaa milloinkin käytämmekin - ovat perusteltavuutensa puolesta rinnastettavia asioita, eivät vastakohtia. On aivan selvää, ettei niiden välillä ole tuota usein kuviteltua luokkaeroa, mitä attribuutit "perusteltu" ja "perustetun" tai "sitovasti perusteltu" ja "vaillinaisesti perusteltu" merkitsisivät. Jos joku onnettomuudekseen on niin vaativainen, ettei hän suostu uskomaan mihinkään muuhun kuin täysin sitovasti perusteltuun, ei hänen oikeastaan ole lupa uskoa mihinkään. Hänestä tulee täydellinen agnostikko, jolle ainoa olemassa oleva on korkeintaan hänen oma tämänhetkinen havaintonsa.

¹ Puhe Ylioppilaslähetyksen seuroissa 27.10.1968

Jos vain vaillinainen perustelu on mahdollinen, on kai toki aste-eroja. Lienee paremmin ja huonommin perusteltuja asioita, ja varmasti luonnontieteellinen tieto on niitä varmimmin perusteltuja. Tähän voimme varmaan kaikki yhtyä. Onhan koko luonnontieteellisen kulttuurin kehitys suurenmoinen todiste siitä, että olemme saaneet selville jotakin, joka on, ellei aivan sitovasti todistettua, ainakin käytännöllisesti katsoen varmaa.

Luonnontieteellisen vakuuttumisen ajatuskaava on niin varma kuin yleensä voidaan koh- tuudella edellyttää, niin että kaikkea sen edellyttämällä tavalla varmistettua tietoa voimme varsin turvallisesti pitää oikeana. On sitten kokonaan toinen kysymys, onko yhden peruste- lumetodin hyvyys riittävä syy muunlaisten perusteluiden hylkäämiselle.

Joku voi ajatella, ettei kysymys ole reilu, koska se on niin asetettu, ettei siihen voi vastata kuin kieltävästi. Katsokaamme siis tilannetta nimenomaan luonnontieteen kohdalla vähän lähemmin. "Objektiivisen tiedon" määritelmässä kiinnittäisin tässä yhteydessä huomiota lähinnä sen keskeisimpään vaatimukseen: tiedon pitää olla kokeellisesti verifioitavissa. Tämä rajoittaa mahdollisen tiedon luonnetta aivan ratkaisevasti. Ensinnäkin tieto voi kos- kea vain sellaisia suureita, jotka voidaan määritellä jonkin mittausmenettelyn avulla. Toi- seksi tiedon pitää olla saavutettu hyvin määritellyn ja muutenkin sellaisen kokeen avulla, että koe voidaan toistaa. Luonnollisesti toistetun kokeen tulee johtaa aina samoihin tulok- siin, muuten ei synny tietoa, vaan oppiriitä.

On ilmeistä, ettei pelkkään näin varmistettuun tietoon perustautuva ihminen tiedä tar- peeksi tullakseen toimeen jokapäiväisessä elämässä. Kuitenkin hän tietää hyvin paljon enemmän kuin äskeinen agnostikko. Hän voi sentään hyväksyä kaikkien kokeellisten tut- kimusten numeeriset tulokset, jos ne on kunnollisesti dokumentoitu. Vieläpä hän voi huo- lallisesti valikoiden hyväksyä eräitä kaavoja joistakin teorioista, mutta ainoastaan likimää- räisenä yhteenvetona koetulosten välisistä korrelaatioista, koska hänen olisi muuten mah- doton muistaa tiedoksi hyväksymäänsä numerokokoelmaa.

Luonnontiede on oikeastaan suuri paradoksi. Se pyrkii lausumaan objektiivisia, tosia lau- sumia luonnosta, ja se pyrkii ymmärtämään luonnon ilmiöitä. Siksi sen on voitava irrottau- tua kaikesta, mikä ei perustu mittauksiin, kaikista pelkän ajatuksen muotoilemista meta- fyysisistä käsitteistä ja tulkinnoista. Mutta toisaalta minkäänlainen ymmärtäminen tai teo- ria, kuten ymmärtämistä täsmällisemmin kutsutaan, ei ole mahdollinen samaistamatta luonnon ilmiöitä jollakin tavoin tällaisiin metafyyssisiin asioihin. Ja näyttää siltä, ettei yli- malkaan ole mahdollista esittää mitään luonnonilmiötä koskevia lausumia turvautumatta joihinkin ajatuskonstruktioihin. Kuinka ihminen voisi tulla toimeen pelkällä "objektiivisel- la tiedolla", kun ei tiede itsekään tule?

Kun puhumme perustelemisesta, on meidän hyvä nähdä, kuinka paljon luonnontieteelli- sen tiedon esittämisessäkin on käytännössä pakko tinkiä perusteluiden lujudesta. Siksi tiedemies, joka sentään yrittää olla mahdollisimman objektiivinen, . joutuu kaikissa lau- sunnoissaan asettamaan lukuisia varauksia: " ... sillä edellytyksellä, että ... "

Jos otamme huomioon tällaisetkin käytännön vaatimukset tieteessä, olemme tosiaan jo paljon joutuneet tinkimään sitovuudesta. Tämänkin jälkeen on luonnontieteellisen tiedon olemuksessa ainakin kaksi seikkaa, joiden pitäisi kiinnostaa meitä tässä yhteydessä:

1. Luonnontieteellistä tietoa voi olla toistettavista asioista.
2. Luonnontiede pyrkii nimenomaan ja pelkästään säännönmukaisuuksien korrelaatioiden löytämiseen.

Ilmeisesti nämä kaksi asiaa kuuluvat hyvin läheisesti yhteen, sillä onhan säännönmukai- suus toistettavuuden edellytys. Näin on postulaatinomaisesti suljettu pois kaikki ainutker- tainen tapahtuminen. Erityisesti ovat kristinuskon peruskysymykset täysin ulkopuolella, perustu uhan kristinuskon eräisiin täysin ainutlaatuisiin historian tapahtumiin, ja kunkin yksilön kohdalla se kytkeytyy elimellisesti hänen ainutkertaisiin kokemuksiinsa - Jumalan työhön ihmisessä. Myös kaiken Jumalan johdatuksen ja Hänen työnsä tässä maailmassa se jättää ulkopuolelle, koska persoonallisen Jumalan toiminnan ei varmaankaan tarvitse nou- dattaa säännönmukaisuutta. Emme kai muuten voisi puhua persoonallisuudesta. Loppujen lopuksi koko aisti toimintamme perustuu vain ärsykkeiden säännönmukaisuuksiin, jotka vähitellen oppimisen kautta saavat hahmon meidän ajatuksissamme. Persoonallisella Ju- malalla on siten rajattomat mahdollisuudet toimia tässä maailmassa ilman, että kukaan koskaan tulisi tietoiseksi hänen johdatuksestaan muutoin kuin ehkä aavistelemalla jotakin tapahtumien päämäärähakuisuuden perusteella. Toimiminen havaittavalla tavalla päinvas- toin merkitsisi jyrkkää toimintatapojen rajoittamista säännönmukaisuuksien kahleisiin. Kun Hän kuitenkin joskus sopeuttaa toimintansa meidän vaillinaisten aistiemme mukaan, niin että voimme kokea hänen johdatuksensa tavalla, jonka pystymme ymmärtämään, niin se on suuri armon ja rakkauden osoitus.

Joka tapauksessa on ilmeistä, että puhuessamme perustellusta uskosta kristinuskon yh- teydessä voi olla kysymys vain perusteluista, joilla ei ole vähintäkään tekemistä luonnon- tieteellisen perustelutavan kanssa. Yhtä selvää pitäisi olla sen, ettei uskomme perusteita pelkästään luonnontieteelliseen kaavaan sopeutumattomuuden tähden voi ennalta torjua vähemmän vakuuttavina. Sen verran pitäisi luonnontieteiden toki opettaa, ettei havainnon puuttuminen tai epäonnistuminen todista yhtään mitään. Yhdenkin positiivisen indikaation todistusvoima kumoaa hetkessä tuhansien epäonnistuneiden havaintoyritysten aiheuttamat epäilyt, ettei ilmiötä ehkä olisikaan. Juuri tästä syystä luonnontieteessä suoritetaan saman- laisia kokeita yhä uudestaan yhä paremmalla tekniikalla.

Nyt astuvat sitten esiin ne, jotka torjuvat kristinuskon kysymällä, onko *uskon perustele- minen tarpeellista*. Heidän mielestään on kysymys asioista, joista jokainen saa ajatella niin

kuin itse haluaa. Usko on yksityisasia. Jokainen tulee uskollaan autuaaksi. Minä uskon niin kuin minun mielestäni on oikein. Monet todellakin nimittävät mielipiteitään uskoksi. Perusteiden kyselijä on vain rauhanhäiritsijä.

Jos äsken oli puhe ihmisestä, joka uskoo ihmiseen yleensä, ihmisen järkeen ja tieteeseen, niin tässä on kysymyksessä ihminen, joka uskoo itseensä. Jos todellakin pitää omia mielipiteitään ja ajatuksiaan varmimpana turvana, johon voi perustua silloinkin, kun on kysymys elämän tärkeimmistä ja vaikeimmista kysymyksistä, silloin todellakin uskoo itseensä lujasti. Kun on kysymys elämästä ja kuolemasta, ei voi olla liikaa kysyä uskon perusteita. Kevytmieliseltä tuntuu silloin luottamus omiin mielipiteisiin, kun koko ihmiskunnan historia ja erityisesti luonnontieteiden historia voimakkaasti todistavat ihmisen havaintokyvyn rajoittuneisuutta ja ajattelun ja ymmärryksen erehtyväisyyttä yksinkertaisissakin kysymyksissä.

Ja lopultakin: *miten uskoa voi perustella?* Perustelu yleensä voi olla *positiivista tai negatiivista*. Positiivisella tarkoitan niiden syiden esittämistä, joiden perusteella uskon, negatiivisella uskoon kohdistuvien hyökkäysten, epäilysten ja vastaväitteiden torjumista, osoittamista perusteettomiksi, vaikka tuskin näitä kovin selvästi voi toisistaan erottaa.

Tuntuisi siltä, että jos positiiviset perustelut ovat kyllin vahvat, ei mitään negatiivista perustelua enää kaivattaisi. Tämä on valitettavasti erehdys. Ihmisessä tuskin koskaan logiikka voittaa tunnetta. Erittäin harvoin tapaa niin järkevän ihmisen, että hänen mielipiteeseensä pystyisi vaikuttamaan minkäänlaisin perustein. Luonnollinen ihminen uskoo vain, minkä hän haluaa uskoa. Hän yksinkertaisesti kieltäytyy näkemästä perusteita, jotka todistavat häntä vastaan ja pakottaisivat hänet kaiken järjen nimessä muuttamaan mieltään. Tämä pätee kaikilla elämän aloilla, uskonossa, politiikassa, jopa tieteessä. Ihminen ei näe sellaista totuutta, mitä hän ei halua nähdä. Hän voi vihata totuutta pelkästään sen tähden, ettei se ole hänen ennakkokäsityksensä mukainen, niin kuin hän vihaa jokaista, joka osoittaa hänen olevan väärässä. Kuinka katkerasti hän vihaakaan totuutta, joka on hänelle niin loukkaava kuin on kristinuskon totuus! **"Maailma vihaa minua, sillä minä todistan siitä, että sen teot ovat pahat"** (Joh 7:7). Sen tähden luonnollinen ihminen kieltää kristinuskon, taistelee sitä vastaan kaikin keinoin. Perusteet ja perustelut eivät merkitse silloin mitään. **"Kuulemalla kuulkaa älkääkä ymmärtäkö, ja näkemällä nähkää älkää käsittäkö . . . korvillaan he työläästi kuulevat ja silmänsä he ovat ummistaneet, etteivät näkisi silmillään, eivät kuulisi korvillaan, eivät ymmärtäisi sydämellään eivätkä kääntyisi ja etten minä heitä parantaisi"** (Matt 13:14, 15). Sen sijaan monelta taholta tarjotun tieteellisen maailmankuvan nimellä naamioidun uskon luonnontieteeseen me hyvin halukkaasti vastaanotamme. Se on meille mieleinen ja helppo omaksua, koska se on uskoa ihmisen suuruuteen.

Ihminen argumentoi parhaan kykynsä mukaan kristinuskoa vastaan kieltäytyen hyväksymästä selvimpiäkään hänelle tarjottuja perusteita. Haluaisimme itse määrätä ne perusteet, joita meille tulisi antaa. Tarjoudumme uskomaan omilla ehdoillamme. Pyrimme määrittämään, mitä Jumalan tulisi tehdä, jotta me voisimme uskoa kuitenkin itsekkin ymmärtäen, että verukkeita ne vain ovat. **"Ja fariseukset ja saddukeukset tulivat hänen luoksansa ja kiusasivat häntä pyytäen häntä näyttämään heille merkin taivaasta"** (Matt 16:1) tai **"Astukoon nyt alas ristiltä, niin me uskomme häneen"** (Matt 27:42). Me ristiinnaulitsimme ne perusteet, joita meille annetaan, ja vaadimme toisia - itse valitsemamme.

Meidän uskomme voi perustua pelkästään Jeesukseen Kristukseen. Kaikki mahdolliset perustelut palautuvat Häneen. Uskomme perustuu hänen sanoihinsa, sillä **"usko tulee kuulemisesta"** (Room 10:17), ja hänen tekoihinsa, joista Hän itse sanoi: **"Jos minä en tee Isäni tekoja, älkää uskoko minua. Mutta jos niitä teen, niin vaikka ette uskoisikaan minua, uskokaa minun tekojani ..."** (Joh 10:37, 38) ja: **"Uskokaa minua, että minä olen Isässä ja Isä on minussa; mutta jos ette, niin uskokaa itse tekojen tähden"** (Joh 14:11). Uskomme perustuu Jeesuksen koko elämään, mutta ennen kaikkea se perustuu ylösnousemukseen: **"Jos Kristus ei ole herätetty, niin teidän uskonne on turha ... mutta nyt Kristus on noussut kuolleista, esikoisena kuoloon nukkuneista"** (1 Kor 15 :17, 20). Uskomme perustuu evankeliumin voimaan, jonka olemme saaneet kuulla ja nähdä seurakunnan synnyssä, historiassa ja elämässä, voimaan, jonka miljoonat ihmiset ovat saaneet kokea ja josta he ovat todistaneet. Uskomme perustuu sellaisten ihmisten sanaan, jotka ovat itse nähneet ja kokeneet totuuden, joka on heidät niin vakuuttanut, että he ovat olleet valmiit kidutuksia kestämään ja kuolemaan sen totuuden edestä.

Voimme myös sanoa, että usko perustuu meissä asuvaan toivoon, sillä ilman Kristusta emme tietäisi mitään Jumalan rakkaudesta; ilman ylösnoussutta Kristusta meillä ei olisi mitään, mihin kannattaisi uskoa: **"Herra, kenen tykö me menisimme? Sinulla on iankaikkisen elämän sanat"** (Joh 6:68). Me toivomme vapautta ahdistuksesta ja kärsimyksistä, valheen, vääryyden, väkivallan ja kuoleman vallanalaisuudesta. Mutta kuinka mikään muu kuin ylösnoussut ja kuoleman voittanut Herra voisi antaa pienintäkään toivon kipinää?

Mutta uskon tie ei ole perustelujen tie. Me emme saa perustelemalla ketään epäilijää ja vastustajaa vakuutetuksi, vaikka hyvin tiedämme perusteitten pätevyyden. Ihminen ei kerta kaikkiaan voi ottaa vastaan sellaista, mitä hän luonnostaan vihaa. Sen tähden kunkin yksityisen ihmisen kohdalla usko voi perustua vain Jumalan työhön hänessä, siihen, että Jumala antaa ihmisen itsensä kokea totuuden ja evankeliumin voimaa, joka murtaa ihmisen. "Eivät terveet tarvitse parantajaa." Argumentoiva ihminen on voimakas, oman voimansa tunnossa taisteleva ihminen. Hän ei voi sen tähden löytää totuutta. Hän ei voi sitä edes vilpittömästi etsiä, koska hän ei sitä tarvitse. Mutta kun evankeliumin voima on saanut koskettaa ihmistä, silloin ei ihminen enää argumentoi, hän etsii. Uskon tie on nöyrytyneen etsijän tie. Sillä tiellä

hän kohtaa lupauksen: "**Jos joku tahtoo tehdä hänen tahtonsa, tulee hän tuntemaan, onko tämä oppi Jumalasta, vai puhunko minä omiani**" (Joh 7:17), ja niin hän saa perustelunsa ja tulee myös ymmärtämään, kuinka täyttä totta nekin kaikki perustelut olivat, joita hän vihasi ja kieltäytyi näkemästä. Lapsen usko ei ole lapsellista herkkäuskoisuutta. Se ei ole perusteetonta uskoa, sillä se perustuu lapsen omakohtaiseen kokemukseen, että hänellä on rakastava, voimakas ja turvallinen Isä, ja kokemuksen kautta syntyneeseen rajattomaan luottamukseen.